

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

x.

U. Pitati — pišejo Serbi raji kot iskati, kadar pomeni prašati, preiskovati? Pri nas pitajo picke pa packe!

T. Tudi tebe so pitali mati, dokler se nisi mogel sam, še dete in otrok.

U. Sedaj pa nas učence pitajo učenci. „Prihodnjič vas bodem pital“, nam je napovedal nekdanj slovenski učitelj. „To bomo debeli“, smo se smejali mladenči med seboj.

T. Ker ste si mislili besedo le v slovenskem narečji; pa še v tem, zlasti po vzhodnjih ali jutrovnih stranah, je znana v pomenu prašati, iskati, preiskovati, kakor pri bratih naših Slovanih.

U. Kaj pomeni torej bratom Slovanom pitati?

T. Kar je pomenilo v stsl, toda z različno pisavo, ktere v novoslovenskem zaznamnjati ne moremo: 1) pitati t. j. alere, educare, pitanije alimonia, lautitia, pitavec' pitatelj' nutriens nutritor, pitom' saginatus, pitomik' pitomec' alumnus, pišta (piča) cibus, pabulum; pitati se luxuriari, deliciari; nsl. pitati saginare, gr. *παιεῖσθαι* lat. pascere, pa-bulum, pas-tor, goth. fôdjan, ahd. fuotan mhd. feizt pinguis itd.; — 2) pytati (pijtati) t. j. quaerere, scrutari, interrogare, pytanije (sloves'noe) quæstio, investigatio, ispyt' perscrutatio, ispytati — avati — ovati inquirere, studiose percontari — de gr. *πιθ*: *πιθῶνέσθαι*. — vid. Miklosič.

U. Zdaj vidim, da smo bili tedaj še premalo pitani, ko smo se posmehovali svojemu slovanskemu učitelju.

T. Po Štajerskem pravijo tudi pitati ali prašati, po Koroškem in gorenjem Kranjskem barati, pobarati; v serbskem je 1) pitati nutrire, colere in pitom a) cicur, domesticus, mansuetus p. golob, b) cultus p. pitoma zemlja terra culta, 2) pitati a) rogo, interrogo, b) peto, pitati se p. za zdravlje salutare; v ruskem pitat' (nähren, hegen) in pytat' (probiren, foltern), pytká (peinliche Frage, Folter); v českem pitati (nähren, füttern, mästen) in pytati (fragen, bitten, suchen) pa tudi ptati (ptám, áš, á, imp. ptej), ptavy (fragend, frageweise), pytač (Forscher) itd. Vjema se v prvem pomenu s

pitu scr. cibus, goth. fôdjan, nem. füttern, v drugem pa z lat. peto (bito) petere, goth. bidjan, nem. nekđaj pittan, sedaj pa bitten.

U. Nas učence vendar dostikrat pitajo prav po rusovski.

T. Kaj pa še! Le nikar si ne domišljuj, da je učenec to, kar mučenec; temuč misli si, kadar koli te pitajo učeniĳi, da te prašajo po nemški (bitten, bittweise), in govôri in ravnaj tudi ti vselej po slovanski pitomice (pitano ali pitomo), kakor se olikancu spodobi.

XI.

U. Prašamo — sploh Slovenci, barajo — Gorenci in Korošĳi; kaj pa sicer Slovani, ali znajo prašati in barati?

T. Barati celo ne znajo, prašati nekteri; pa vendar, kakor je nam Slovencem nenavadna beseda pitati (interrogare), tako neznaná je skoraj Slovanom naša prašati, vprašati, popraševati itd. Prašati, vprašati je v V. redu iz IV. prositi, vprositi, in v strsl. prositi petere, quaerere (lat. precari, procus goth. fraihnan ahd. frâgên lit. prašiti let. prasit.) in v'prositi v'prašati interrogare, v'prošeniĳe in v'prašaniĳe interrogatio, quaestio, kakor v novoslovenskem.

U. Po tem takem smo pa tudi Slovenci pitani ali olikani dokaj, ker prošé prašamo in prašaje prosimo, in se nam tega ni treba učiti še le od Nemcev! — Morebiti veljá to le Gorencem in Koroščem, kteri barajo nam. prašajo ali pitajo, dasiravno so nekteri koj pitani? (cf. barati, po-zabarati in pitati, po-zapitati, prašati, po-zaprašati.)

T. Barati mi je na sumu že zavolj tega, ker je drugi Slovani nimajo, in take besede so večidel tuje.

U. Ali ni barati iz brati legere, quaerere, inquirere, kakor parati iz prati, prašati iz prositi (bitten, betteln), in prosjak ali prošnjak je to, kar brač ali berač ili barač, čes. pytač, žebrač (cf. II. Jezičn. 15.)? Učenec tedaj, kteri je pridno bral in zvesto prebiral, česar se mu je bilo naučiti, tudi zna in žebrá, kadar je ĳaran, da je kej. Se vé, da to od slovensčine ne veljá, ktere sedanji učenci nekaj vedó, malo pa znajo. Le redki so, kteri bi znali svoje reči slovenski lepo žebrati!

T. To pa ni lepo to; ali ne veste, kar je že ranĳi Slomšek pisal: „Kdor ljubi svoj narod, njemu so dragi tudi matere mili glasovi“, in: „Prava vera bodi vam luč, materni je-

zik bodi vam ključ do narodne omike^a. — Zastran tvoje razlage bi pa skorej djal, da je izvirna in bolja mimo teh, kar jih vém doslej, p. iz a) laškega barattare (od tod barantati), b) latin. fari, c) nem. fragen (bar — war — wahr), d) strsl. bajati fabulari, incantare (j v r: naj — nar) itd.

U. Vsega tega jest nisem barek (ali na to nisem barik, cupidus, compos, begierig, verlangend, v. Murko) t. j. ne bar am po tem. Vendar — zakaj bi Slovenci ne imeli kaj posebnega? Pustimo vsakemu svoje!

XII.

U. Koj — dasiravno so nekteri *koj* pitani — sem djal; ali se sme tako govoriti in pisati? Ali je besedica *koj* slovenska in kaj pomeni?

T. Govori se posebno po gorenjih ali zahodnjih krajih slovenstva, kjer se govori tudi barati, in kakor si rekel prej, da pustimo vsakemu svoje, tako je pisal nekdo že pred 20 leti od te besedice prav vneto tole: »Bere se, de nekterim beseda „*koj*“ ne dopade, ker se le samo pri Gorencih sliši. Zdi se mi, de je zatorej tudi iz Novic zginila. Jez pa pravim: kdo se more prederzniti, besedo iz slavjanskiga slovarja pahniti, ktera se tako dobro in krepko slovensko izreče? Nej me pa prepriča, če kdo more, de „*koj*“ ni slovenska beseda! Ko bi v »Novicah« sméli za besede in zreke potegovati se, bi lahkó kaj več od te besedice govorili. Kér nam pa to pripušeno ni, le tole rečem: Če hočemo dobro slovensko govoriti, moramo skerbno paziti, de je beseda živa slovenska beseda (Tudi mi smo edinih misel. Vredn.), ne pa kje de domuje; zató mislim, de bi práv bilo, ko bi vsaka beseda, ktera pozabljena ali zaveržena le v kakim samotnim slovenskim kotu tíf, na svitlobo Novic permahala, de se prevdari, ali je slovenska ali ne — in če je dobro slovenska, de se občinskim slavjanskim besedam vversti. Jez nisim Gorenc, kakor morebiti kdo misli, ampak Dolenc: domačija pa ne brani, za Slovenšino se potegniti. Nej tedaj čversta besedica „*koj*“ le živi, in občeno - slovenska bode! (J. Grahek, v Nov. 1845.) — In to se tudi spolnuje; piše se zdaj sploh v slovenskih knjigah, in znana je vsem Slovencem.

U. Ali je pa res slovenska? Kako se razlaga?

T. Zdelo se mi je, da je besedica *koj* iz *po-koj* (ohne Verzug, alsogleich); toda Murko mi je dal druge misli, ker piše *koj* pa tudi *tkój* (sogleich, eilig, stracks) p. *tkój* vse pozabi. To kaže, da je iz *tkati* — *tikati* (tangere) izpeljevati kakor *tik*, *tikoma* (knapp, ganz gleich), pričā nam. *pritchā* iz *pri* in *tikati*, torej tudi *v-pričo* (coram), in morebiti celo *hrov. taki*?

U. Jaz pa sem rekel: „*koj*“ pitani, kakor pravi Dolenec: „*precej*“, ali dokaj, mnogo.

T. Res pravijo po Dolenskem nam. *koj* le *prec*, *preci*, *precé* ali *precej*, in *precej* jim pomeni a) *sogleich*, *auf der Stelle*, kar zaznamnja tudi *zdajci* (vid. *Metelko*), b) pa *viel*, *ziemlich viel* p. *precej* ljudi je bilo itd. Ali se da morebiti iz tiste korenine razložiti, in ali se sme rabiti *koj* tudi v poslednjem smislu, ne vem (cf. *tkij* — *kij* — *tukej*, *kuj* — *koj*, *kej*, *precej*).

U. Kakor za *koj*, tako se je potegoval nedavno P. Ladislav za besedico *zdajci*: »Še imam eno besedo, ki je ni med ljudmi (kolikor jez vem), in tudi pri pisateljih ne, pa je škoda za njo, stari pisatelji so jo rabili pogosto in dobro. Namreč: »*zdajci*«. Nahaja se sèm ter tje ta beseda, toda vselej v pomenu *sedaj*, to pa ni prav, ker ste dve različni besedi . . . Pomen besede *zdajci* je lih tisti, kakor grški *ἐνθὺς*, *ἐνθίως* . . . Kakor Grki pri particip. aor. *ἐνθὺς*, tako so rabili naši predniki *zdajci* pri glag. dovr. brez ozira na preteklost ali sedanost ondi, kjer so hteli povedati, da je nastopilo drugo djanje, torej ko je dovršeno prvo; rabil ga je Trubar, posebno rad in kaj umetno Japel: *zdajci* ali *zdaici* (*statim*, *continuo*, *confestim*), kjer ima Gollm. ali *koj* ali pa *precej*. (Novic. 1863.)

T. Kar imajo stari dobrega, pravi Ladislav dalje, moramo hraniti, da se nam ne pogubi, da pojdemo naprej!

P a š n i k.

O branji koristnih knjig. — Branje koristnih knjig je gotovo vsakemu, posebno pa učitelju zelo potrebno. Ni pa zadosti, da ima nčitelj lepo in drago zbirko raznoternih knjig in časopisov in da jih tudi bere, ampak vse je le na tem, kako jih bere. Kdor knjigo bere samo zavoljo tega, da jo prebere, temu knjige nič ne hasnijo, naj jih ima še toliko v svoji omari. Kdor pa razumé, kar je pisatelj v knjigi pisal, temu še le knjiga koristi; taki izobražuje svoj um, se vadi v mislih, dobí razne zauméne o rečéh, o kterih se mu prej še ni sanjalo. — Ako tedaj hočeš, da ti bodo knjige na prid in blagor, da ne bodo zaverženi denarji, ki jih izdajaš za knjige in časopise, beri tako le: 1) Ne beri prenašlo, ampak beri vsaki stavek takó, da ga boš dobro umél in si ga tudi toliko zapamtil, da se ga boš pri nadaljnem branji vedno lahko spominjal. To je prva, neoveržljiva potreba, kdor vé, da pri dobro izdelanih znanstvenih spisih vsaki sledeči stavek, perve razlaga. Pri takih spisih je tudi večkrat na eni sami besedi toliko ležeče, da, kdor je ni dobro razumél, temu ostane ves nadaljni spis